Când timpul nu există: strategii de traducere folosite în transpunerea timpului *mai mult ca perfect* românesc în limba polonă pe exemplul romanului *Ion* de Liviu Rebreanu)

Aleksander PODGÓRNY
Jagiellonian University in Kraków
Corresponding author emails: 8viridian@gmail.com

When Time Does Not Exist: Translation Strategies Used in Transferring the Romanian Tense *mai mult ca perfectul* Into Polish in the Example of Liviu Rebreanu's Novel *Ion*

Abstract: The aim of this study is to examine the methods of translating the Romanian tense mai mult ca perfectul into Polish. The object of the analysis consists of two Polish translations of the Romanian novel Ion by Liviu Rebreanu: the first, published in 1932, translated by Stanisław Łukasik, and the second one in 1972 by Danuta Bieńkowska. The corpus was analysed using methods from digital humanities and manual analysis. Since the Romanian tense mai mult ca perfectul does not have a direct equivalent in contemporary Polish, translators had to resort to various translation techniques. The study identified 14 different translation strategies, which were categorised according to morphological criteria. The study analyses and compares the solutions adopted by the translators.

Keywords: pluperfect tense, interwar Romanian literature, literary translation, mai-mult-ca-perfectul, Polish translators

Citation suggestion: Podgórny, Aleksander. "Când timpul nu există: strategii de traducere folosite în transpunerea timpului *mai mult ca perfect* românesc în limba polonă pe exemplul romanului *Ion* de Liviu Rebreanu." *Transilvania*, no. 06-07 (2024): 60-75.
https://doi.org/10.51391/trva.2024.06-07.07.

Introducere

Începând cu 1932, s-a remarcat o perioadă în care în România au fost publicate mai multe romane românești decât traduceri de romane străine în limba română, marcând astfel o etapă de creștere și consolidare a literaturii naționale[1]. Aproximativ în același interval de timp, în 1931, a apărut primul roman românesc complet tradus în limba poloneză. Acesta a fost *Pădurea spânzuraților* de Liviu Rebreanu, publicat de Wydawnictwo Literacko-Naukowe (Editura Literar-Științifică) în Cracovia, sub titlul polonez *Las wisielców*, în traducerea lui Stanisław Łukasik. Există o bibliografie în trei volume, publicată între 1977 și 1983, intitulată *Bibliografia literatury tłumaczonej na język polski* (*Bibliografia literaturii traduse în limba poloneză*), sub redacția lui Stanisław Bębenek, care adună informații despre toate textele literare traduse între 1945 și 1980 în limba poloneză (bibliografia nu cuprinde doar romane complete, ci și fragmente de texte și forme literare mai mici). Pe baza acestei bibliografii putem afirma că între anii 1945 și 1980 au apărut în Polonia 84 de traduceri ale operelor literare românești. În comparație,

1. Vezi Olga Bartosiewicz-Nikolaev și Tomasz Krupa, „A project of interperipheral history of the Romanian novel: the Polish case", *Dacoromania Litterari*a, nr. 11 (2024, în pregătire); Paul Cornea „Anul de aur al romanului românesc interbelic", *Aproapele și departele* (București: Cartea Românească, 1990), 375-384; Andrei Terian „Big Numbers: A Quantitative Analysis of the Development of the Novel in Romania", *Transylvanian Review* (2019): 55-71.

în acei ani au fost publicate în limba poloneză 1895 de texte franceze, 358 italiene, 161 spaniole, 24 portugheze, 290 maghiare și 177 bulgare. Aceasta înseamnă că cititorul polonez avea acces limitat la literatura română în acea perioadă. Bazându-ne pe date care includ și articole mai recente (printre altele, textul Olgăi Bartosiewicz-Nikolaev și al lui Tomasz Krupa, „Bibliografia romanului în limba română tradus în limba polonă până în 2023"), știm că între 1931 și 2024 au fost publicate în limba polonă 92 de romane românești întregi. În ceea ce privește traducerile parțiale, 40 de romane au fost traduse fragmentar și publicate în volume, și 15 romane au fost traduse fragmentar și publicate online.

Transferul literar între România și Polonia joacă un rol esențial în facilitarea schimburilor culturale între cele două țări. Acest aspect este deosebit de important, deoarece atât literatura română, cât și cea poloneză aparțin literaturilor (semi)periferice, adesea neglijate în sistemul literar mondial[2]. Studiul acestor literaturi permite descoperirea bogăției și diversității culturale, care pot scăpa atenției cercetătorilor concentrați pe literaturile dominante. În plus, analiza traducerilor reciproce contribuie la o înțelegere mai profundă a proceselor transculturale și a mecanismelor de receptare a literaturii în ambele țări. Putem observa interesul crescând pentru relațiile inter-periferice în studiile literare, în diverse spații geografice[3]. Prin urmare, consider că traducerile poloneze ale romanelor românești merită o atenție deosebită și o analiză detaliată din multiple perspective.

În lucrarea mea, am decis să mă concentrez pe aspectul lingvistic și traductologic. Una dintre diferențele dintre limba română și limba polonă este numărul timpurilor verbale disponibile utilizatorului limbii contemporane, deci și autorului și traducătorului. În timp ce limba polonă folosește un singur timp trecut, limba română are la dispoziție patru. Aceasta creează dificultăți pentru traducător, deoarece, din cauza acestei diferențe (lipsa unui echivalent pentru fiecare timp în limba polonă), trebuie să recurgă la o gamă variată de soluții și să inventeze strategii noi de traducere. Scopul cercetării mele este să verific cât de diverse sunt soluțiile aplicate și care dintre ele apar cel mai frecvent. Intenționez să analizez rezultatele obținute din punct de vedere morfologic și, acolo unde este posibil, să răspund la întrebarea ce efect a avut aplicarea unei anumite strategii de traducere (de exemplu, dacă prin utilizarea acesteia a fost omis sau subliniat un anumit aspect semnificativ al originalului).

Romanul *Ion* de Liviu Rebreanu și traducerile sale

Romanul *Ion* de Liviu Rebreanu a fost publicat în anul 1920 în București. Este considerat primul roman obiectiv românesc (Eugen Lovinescu) și una dintre cele mai importante opere din literatura română, consacrată de critici precum George Călinescu, Şerban Cioculescu, Perpessicius, Pompiliu Constantinescu, Vladimir Streinu, datorită multiplelor sale straturi de semnificație și relevanței sale pentru contextul social și cultural al vremii. Acțiunea romanului *Ion* se desfășoară într-un sat ardelenesc la începutul secolului al XX-lea. Anca Parvulescu și Manuela Boatcă abordează acest subiect în volumul *Creolizing the Modern*: „[...] Rebreanu's novel encodes questions related to semiperipherality in the world-system, empire and inter-imperiality, nationalism and its myths, vernaculars and multilingualism, race and ethnicity, secularization and gender relations".[4] Acest titlu este cunoscut foarte bine cititorilor de limbă română, fiind inclus în canonul literaturii școlare și fiind studiat în liceele din România. Până în prezent, romanul a fost tradus în 21 de limbi, printre care franceză, engleză, spaniolă, italiană, germană și chiar japoneză (vezi Figura 1).

2. Această problematică nu a fost discutată dintr-o perspectivă mai largă decât în ultimii ani. A se vedea, de exemplu, Mircea Martin, Christian Moraru, Andrei Terian, ed., *Romanian Literature as World Literature* (New York: Bloomsbury, 2017) și Piotr Florczyk, K. A. Wisnievski, ed., *Polish Literature as World Literature* (New York: Bloomsbury, 2022).

3. Vezi de exemplu: Cecilia Schwartz, Chatarina Edfeldt, "Supporting inter-peripheral literary circulation the impact of institutional funders of Italian and Portuguese language literatures in Sweden", *Perspectives*, nr. 30 (2022): 811-827; Maud Gonne „*Less-Translated* Regional Languages? Inter- and Intra-Peripheral Translations in Wallonia (1870–1940)", *Comparative Literature Studies*, nr. 59 (2022): 855–876.

4. Anca Parvulescu, Manuela Boatcă, *Creolizing the Modern: Transylvania Across Empires* (New York: Cornell University Press, 2022), 12. Vezi și Anca Parvulescu, Manuela Boatcă, *Creolizarea modernului. Transilvania la răscrucea imperiilor*, traducere de Ciprian Șiulea (Sibiu: Editura ULBS, 2024).

Figura 1. Orașe din întreaga lume în care au apărut traduceri ale romanului *Ion* de Liviu Rebreanu.

Cu toate că există traduceri în diferite limbi (în unele dintre ele, cum ar fi limba poloneză, cehă, germană, franceză, engleză, maghiară, italiană, portugheză, slovacă sau rusă au fost create mai multe traduceri), acest roman este prezentat de autoarele lucrării *Creolizing the Modern* ca exemplu de *mare necitit* (*the great unread*). Termenul acesta, folosit de Franco Moretti[5] în articolul „Conjectures on World Literature" (și în articole ulterioare), se referă la resursele mari de texte care nu au fost analizate niciodată de un număr mai larg de cercetători[6]. Motivul acestei situații este imposibilitatea de a cunoaște toate textele (nu doar cele provenite din așa-numitele *literaturi mici*) prin intermediul *close reading*-ului, datorită numărului lor și faptului că multe dintre ele sunt scrise în limbi necunoscute cercetătorilor. Romanul *Ion*, în ciuda faptului că face parte din canonul literaturii române și în ciuda existenței numeroaselor traduceri, nu a fost niciodată inclus în canonul mondial.

În Polonia au fost publicate două traduceri ale romanului *Ion*. Prima, realizată de Stanisław Łukasik, a apărut în 1932 la Cracovia sub egida editurii Gebethner i Wolff. A doua, semnată de Danuta Bieńkowska, a fost publicată exact 40 de ani mai târziu, în 1972, la Varșovia, de către Dom Wydawniczy „Pax" (Institutul Editorial „Pax"). Stanisław Łukasik este, de asemenea, autorul a două alte traduceri ale romanelor românești – *Pădurea spânzuraților* (*Las wisielców*) de Liviu Rebreanu din 1931 și *Întunecare* (*Ciemność*) de Cezar Petrescu din 1933. De asemenea, este autorul unui dicționar polonez-român nepublicat din 1950, manuscrisul căruia se află în Arhiva Științifică a Academiei Poloneze de Științe și a Academiei Poloneze de Arte și Științe din Cracovia[7]. Danuta Bieńkowska era traducătoare, eseistă, autoare de literatură pentru copii și autoare de cărți despre România. A tradus 18 romane românești[8], cele mai multe dintre traducătorii polonezi de literatură română. Pentru activitatea sa literară și de traducere a fost onorată cu numeroase premii în Polonia (printre care Crucea de Ofițer al Ordinului Renașterea Poloniei în 1985) și în România – Premiul Uniunii Scriitorilor Români (în 1984 și 1990) și medaliile „Ion Creangă" și „Mihai Eminescu"[9].

Timpul mai mult ca perfect în limba română

În limba română distingem patru timpuri trecute: perfectul compus, perfectul simplu, imperfectul și mai-mult-ca-perfectul. Perfectul compus și perfectul simplu prezintă valori temporal-aspectuale

5. Franco Moretti a împrumutat termenul *the great unread* de la Margaret Cohen.
6. Franco Moretti, „Conjectures on World Literature", *New Left Review*, no. 1 (2000): 54-68. https://newleftreview.org/issues/ii1/articles/franco-moretti-conjectures-on-world-literature.
7. Joanna Porawska, „Problemy opracowania Wielkiego słownika rumuńsko-polskiego. Na styku języka romańskiego i słowiańskiego", în *Silva rerum philologicarum. Studia ofiarowane Profesor Marii Strycharskiej-Brzezinie z okazji Jej jubileuszu*, ed. Janusz Gruchała și Halina Kurek (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2010), 275-284.
8. Bartosiewicz-Nikolaev și Krupa, „A project of interperipheral history of the Romanian novel: the Polish case", *Dacoromania Litteraria*, nr. 11 (2024, în pregătire).
9. Informațiile despre premii se găsesc pe site-ul https://ro.wikipedia.org/wiki/Danuta_Bieńkowska.

similare, dar se disting prin utilizări diferite. Timpurile respective se deosebesc de imperfect prin valorile aspectuale pe care le exprimă și de mai mult ca perfect, care este un timp relativ și retrospectiv[10]. Deoarece lucrarea mea se concentrează în special pe timpul mai mult ca perfect, voi acorda atenție caracteristicilor sale, începând de la originea sa. Evoluția acestui timp a fost menționată de numeroși autori de gramatici comparative ale limbilor romanice, cum ar fi Heinrich Lausberg în cartea sa *Linguística Românica*, care scrie despre acest timp în următorul mod[11]:

> „În limba latină, această formă, semantic un conjunctiv, exprimă trecutul anterior [...]. În limbile romanice, semantica formei se divide în două fâșii geografic separate: 1. *Fâșia temporală* se prelungește în limba română. [...] Mai mult ca perfectul conjunctiv a început să fie folosit în propoziții sintactic subordonate (atât în sensul trecutului anterior, cât și al trecutului izolat). De asemenea, în limba română (cea mai veche), acesta este folosit în special și clar în propoziții sintactic subordonate, fără o specializare semantică pentru trecutul anterior (dar semantic posibilă). Eliberarea de dependența sintactică este un fenomen relativ recent. Semnificația în română este aceea a mai mult ca perfectului indicativ *eu cântasem*. 2. *Fâșia modală* se extinde în restul zonei limbilor romanice. Aici se pierde specializarea temporală pentru trecutul anterior [...]".[12]

După cum observăm, limba română se deosebește în acest sens de alte limbi romanice. Timpul mai mult ca perfect în limba română continuă în primul rând valoarea referitoare la trecut a predecesorului său latin, nu valoarea sa modală. Din perspectivă aspectuală, mai mult ca perfectul indicativului, derivat de la tema perfectului, desemnează o acțiune finalizată. Temporal, terminarea acestei acțiuni era localizată în trecut, ceea ce permitea stabilirea unei relații cronologice cu o altă acțiune trecută, fiind anterioară acesteia. Această anterioritate a condus ulterior la utilizarea sa ca timp de relație. Astfel, mai mult ca perfectul oferă o modalitate de a evidenția secvențialitatea și relațiile temporale dintre evenimentele din trecut[13]. Utilizarea acestui timp îmbogățește deci exprimarea cu multe straturi semantice importante și permite plasarea precisă a acțiunii discutate pe axa timpului.

Timpurile trecute în limba poloneză

În limba protoslavă existau patru timpuri folosite pentru a descrie acțiuni ce au avut loc în trecut: imperfectul, aoristul, timpul trecut compus și timpul mai mult ca perfect (*zaprzeszły*)[14]. Conform *Gramaticii istorice a limbii poloneze* (*Gramatyka historyczna języka polskiego*), „în limba poloneză veche întâlnim încă urme ale timpurilor trecute simple, adică imperfectul și aoristul"[15], însă acestea deveneau tot mai rare, pe când timpurile trecute compuse erau folosite mult mai des. În limba poloneză modernă există doar un singur timp trecut:

> „În limba protoslavă existau 4 timpuri trecute: imperfectul, aoristul, timpul trecut compus și timpul mai mult ca perfect. [...] În locul acestor patru forme care exprimau o acțiune sau starea în trecut, astăzi ne este suficient un singur timp trecut. [...] Categoria timpului și a aspectului localizează enunțul pe axa timpului. Deoarece limbile slave au un aspect foarte bine dezvoltat, de aceea s-au putut reduce atât de mult timpurile trecute".[16]

Reducerea numărului de timpuri trecute disponibile în limbă este compensată prin utilizarea aspectului verbal. Timpul mai mult ca perfect din limba poloneză „exprimă fie o acțiune de mult trecută, fie o acțiune care a precedat alta deja trecută"[17]. Așa cum observă Stanisław Rospond:

> „Era o formă compusă dintr-un timp trecut și un participiu trecut al verbului auxiliar *być* (*a fi*) și conjugarea

10. Gabriela Pană Dindelegan și Adina Dragomirescu, ed*., Gramatica de bază a limbii române* (București: Univers Enciclopedic Gold, 2016), 249.
11. În absența unei alte indicații, toate traducerile îmi aparțin.
12. Heinrich Lausberg, *Linguística românica* (Lisboa: Fundação Calouste Gulbenkian, 1981), 401.
13. Sanda Reinheimer Rîpeanu, *Lingvistica romanică. Lexic, morfologie, fonetică* (București: Editura Bic All, 2001), 261.
14. Tadeusz Lehr-Spławiński, Zenon Klemensiewicz și Stanisław Urbańczyk, *Gramatyka historyczna języka polskiego* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1965), 367.
15. Stanisław Rospond, *Gramatyka historyczna języka polskiego* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973), 305.
16. Ibid., 304.
17. Lehr-Spławiński, Klemensiewicz și Urbańczyk, *Gramatyka historyczna*, 373.

> acestuia: *jeśm jeś jest jeśmy jeście są*. Prin urmare: *zrobił był jeś → zrobiłeś był*, *zrobił był jeśm → zrobiłem był*. Semnificația acestui timp consta în exprimarea unei acțiuni de mult trecute sau a unei acțiuni care preceda alta deja trecută. Astăzi, astfel de acțiuni sunt exprimate mai degrabă analitic prin adverbe (*przedtem byłem – anterior am fost*), motiv pentru care în limbajul curent nu mai folosim acest timp, ci îl întâlnim doar ocazional în limbajul scris".[18]

Conform lui Zenon Klemensiewicz, încă de la începutul secolului al XVIII-lea, timpul mai mult ca perfect era un timp viu, folosit pentru a indica anterioritatea acțiunii unei propoziții secundare față de acțiunea unei propoziții principale. Utilizarea lui a început să dispară la sfârșitul secolului al XVIII-lea[19]. În *Gramatyka historyczna języka polskiego* (*Gramatica istorică a limbii poloneze*), publicată în 1965, se menționează că utilizarea timpului mai mult ca perfect în poloneza contemporană este deja rară[20]. Alți istorici lingviști sunt de acord cu privire la acest aspect, însă Stanisław Bąba într-un articol publicat în anul 1991 în revista *Język polski* descrie timpul mai mult ca perfect ca fiind întâlnit destul de des în texte publicistice, științifice și literare, în contradicție cu opinia generală despre dispariția acestui timp din limba poloneză contemporană. Autorul subliniază totuși că acest timp este folosit mai ales pentru a conferi textelor un caracter arhaic sau solemn, deci în scopuri pur stilistice[21].

Recurențele timpului mai mult ca perfect în primul volum al romanului *Ion*

Timpul mai mult ca perfect este prezent în limba română și este folosit în mod natural. „În contrast cu timpul perfect simplu (și cu limba poloneză), timpul trecut mai mult ca perfect este folosit în mod obișnuit, chiar și în limbajul cel mai colocvial"[22]. După cum indică și *Gramatica de bază a limbii române* din 2016, „[m]ai-mult-ca-perfectul este un timp tipic de relație, folosit atât în comunicarea curentă, cât și în narațiunea literară"[23]. Prin urmare, nu este surprinzător că acesta apare relativ frecvent în materialul analizat în limba română. În cele șase capitole ale primului volum al romanului *Ion*, acesta a apărut de 365 de ori, ceea ce înseamnă în medie 60,8 recurențe pe capitol (Figura 2), cel mai des în capitolul 6 (80 de recurențe), iar cel mai rar în capitolul 2 (38 de recurențe). Acest rezultat este strâns legat de numărul de cuvinte din fiecare capitol. Cea mai frecventă formă de apariție a verbelor în timpul mai mult ca perfect este la persoana a treia singular, întâlnită de 322 de ori, ceea ce reprezintă 88,2% din total. Pe locul doi se află persoana a treia plural, cu 40 de recurențe (10,9%). Foarte rar, doar de 3 ori (0,8%), apare prima persoană singular. Această distribuție poate fi explicată prin faptul că narațiunea din lucrare este realizată la persoana a treia, iar utilizarea primei persoane apare rar, doar în dialoguri. Acest tip de narațiune „sporește importanța celui care vorbește, momentul și cantitatea vorbirii, semnalând momentul particular, mai ales având în vedere că conversația vorbită cuprinde doar 15% din roman"[24]. Narațiunea la persoana a treia omniscientă oferă multă libertate, permițând naratorului să se miște între diferite generații, numeroase scenarii și cadre variate. Prin urmare, poate fi considerată o reprezentare eficientă pentru ca cititorii să citească printre și dincolo de acțiunile și gândurile personajelor. În plus, poate fi văzută ca un instrument adecvat pentru romancierii care au intrigi complexe, descrieri detaliate și multe personaje[25].

18. Rospond, *Gramatyka historyczna*, 307.
19. Zenon Klemensiewicz, *Historia języka polskiego* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999), 620.
20. Lehr-Spławiński, Klemensiewicz și Urbańczyk, *Gramatyka historyczna*, 373
21. Stanisław Bąba, „Czas zaprzeszły", *Język polski*, nr. 71 (1991): 312.
22. Halina Mirska-Lasota, *Zwięzła gramatyka języka rumuńskiego* (Warszawa: Wiedza Powszechna, 1964), 121.
23. Pană Dindelegan și Dragomirescu, *Gramatica de bază,* 255.
24. Vlad Pojoga, Laurentiu-Marian Neagu și Mihai Dascalu, "The Character Network in Liviu Rebreanu's Ion: A Quantitative Analysis of Dialogue", *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory*, nr. 6.2 (2020).
25. Suhair Al-Alami, „Point of View in Narrative", *Theory and Practice in Language Studies*, nr. 9 (2019): 912.

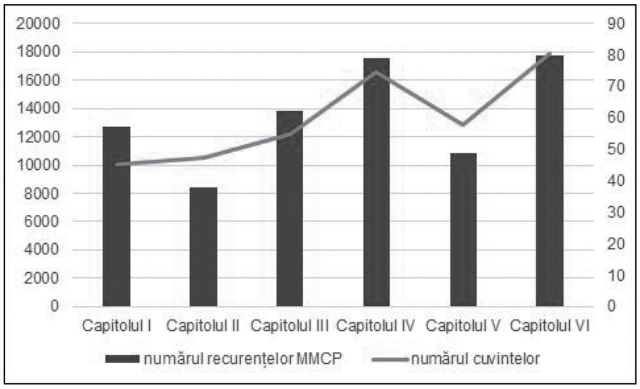

Figura 2. Recurențele timpului mai mult ca perfect în primul volum al romanului *Ion*.

Modalități de traducere a timpului mai mult ca perfect

După analizarea modurilor de traducere ale timpului mai mult ca perfect întâlnite în ambele traduceri, am identificat 14 strategii diferite utilizate de ambii traducători. Prezentarea lor numerică și procentuală este ilustrată în tabelul 1. Este important de menționat că nu fiecare traducător a folosit toate aceste soluții. Am realizat o clasificare morfologică a acestora. În această parte a articolului meu, voi discuta în detaliu fiecare dintre soluțiile identificate.

	Łukasik		Bieńkowska		suma	
	număr	**%**	**număr**	**%**	**număr**	**%**
timpul trecut - aspect perfectiv	166	45,48	222	60,82	388	53,15
timpul trecut - aspect imperfectiv	126	34,52	111	30,41	237	32,47
omisiunea verbului	25	6,85	13	3,56	38	5,21
participiul adjectival activ	11	3,01	0	0,00	11	1,51
participiul adjectival pasiv	7	1,92	2	0,55	9	1,23
participiul adverbial anterior	9	2,47	2	0,55	11	1,51
participiul adverbial prezent	8	2,19	2	0,55	10	1,37
gerundiumul	4	1,10	1	0,27	5	0,68
infinitivul	0	0,00	3	0,82	3	0,41
adjectivul	3	0,82	0	0,00	3	0,41
substantivul	5	1,37	5	1,37	10	1,37
timpul prezent	1	0,27	0	0,00	1	0,14
timpul mai mult ca perfect	0	0,00	3	0,82	3	0,41
modul prezumtiv	0	0,00	1	0,27	1	0,14
suma	**365**		**365**		**730**	

Tabelul 1. Modalități de traducere a timpului mai mult ca perfect.

Timpul trecut

Cel mai frecvent mod de traducere al timpului mai mult ca perfect este timpul trecut în ambele sale aspecte gramaticale – perfectiv și imperfectiv. Acesta reprezintă 85,6% din toate soluțiile de traducere utilizate de ambii traducători. Acest lucru este de înțeles, deoarece este forma cea mai naturală a trecutului în limba poloneză contemporană, fiind folosită într-un mod firesc și foarte neutru.

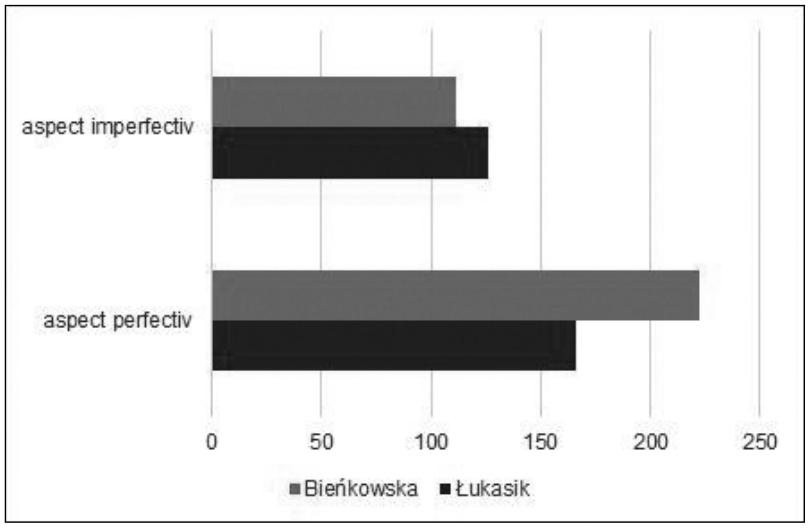

Figura 3. Utilizarea aspectelor timpului trecut în ambele traduceri.

Aspectul perfectiv al timpului trecut (*aspekt dokonany czasu przeszłego*[26])
Timpurile folosite în limba poloneză nu permit o distincție clară între ordinea evenimentelor, astfel încât traducătorul poate încerca să exprime acest lucru folosind aspectul. Aspectul verbal în limba poloneză nu reflectă doar dacă o anumită acțiune a fost finalizată, ci și „modul în care este percepută acțiunea în relație cu un reper în timp"[27], permițând exprimarea relațiilor între diferitele acțiuni care au loc în diferite momente în timp. Aspectul în limba poloneză poate fi considerat ca echivalent funcțional pentru ceea ce în limba română se exprimă prin utilizarea timpurilor gramaticale corespunzătoare. În plus, prin utilizarea aspectului adecvat, autorul textului (în acest caz, traducătorul) poate atrage atenția cititorului și poate evidenția aspecte specifice în text, nu neapărat doar cele legate de aspectul temporal. Aspectul perfectiv permite prezentarea situației cu o anumită distanțare - în momentul în care aceasta s-a încheiat deja și putem privi rezultatul său. Luând aceasta în considerare, alegerea mai frecventă a aspectului perfectiv al timpului trecut (53,15%) pare a fi o decizie logică și cu siguranță nu întâmplătoare. Acesta transmite astfel informația că acțiunea descrisă s-a întâmplat și s-a încheiat deja în momentul în care se discută despre un alt eveniment din trecut (exemplul 1):

Aurel Ungureanu se afla printre dânșii, dar **se ascunsese** când au trecut fetele[28].
Aurel Ungureanu znajdował się także między nimi, lecz **usunął się** na bok, gdy przechodziły panny[29].
Aurel Ungureanu był tam również, lecz **skrył się** na widok dziewcząt[30].

Traducătorii optează relativ rar pentru utilizarea formei impersonale a verbului – aceasta are loc doar de 5 ori, de fiecare dată în cazul verbului cu aspect perfectiv. Formele impersonale apar de 4 ori în traducerea Bieńkowskăi (exemplul 2) și o dată în cea a lui Łukasik (exemplul 3). Cu toate acestea, nu există niciodată o situație în care ambii traducători să fi folosit forma impersonală pentru același verb. În *Słownik gramatyki języka polskiego* (*Dicționar de gramatică a limbii poloneze*) sub redacția lui Włodzimierz Gruszczyński și Jerzy Bralczyk, se menționează că „forma impersonală a verbului, terminată în -no sau -to, este forma pe care o folosim atunci când informația despre executantul acțiunii nu este relevantă pentru autor"[31]. Se poate presupune, deci, că în aceste fragmente traducătorii au considerat că identificarea precisă a executantului unei anumite acțiuni nu este necesară sau este evidentă pentru cititor și rezultă din context.

26. Toți termenii și denumirile care nu au un echivalent direct în limba română au fost traduse de mine. În paranteze, am inclus denumirile originale în limba poloneză.
27. Adam Urban, *Opowieść o angielskich czasach* (Warszawa: Preston Publishing, 2016), 12.
28. Liviu Rebreanu, *Ion. Vol. I-II* (București-Chișinău: Litera Internațional, 2001), 139.
29. Liviu Rebreanu*, Ion. Powieść*, trad. Stanisław Łukasik (Kraków: Gebethner i Wolff, 1932), 154.
30. Liviu Rebreanu, *Ion*, trad. Danuta Bieńkowska (Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1971), 115.
31. Gruszczyński și Bralczyk, *Słownik gramatyki*, 179.

Paiele trebuincioase le **împrumutase** Macedon Cercetașu[32].
Potrzebnej słomy **dostarczył** im Macedon Czerczetaszu[33].
Potrzebną na to słomę **pożyczono** od Macedona Cercetașu[34].

Veniseră de curând la școala statului si nu știau o boabă românește[35].
Przeniesiono ich tutaj niedawno i dotychczas nie umieli jeszcze ani słowa po rumuńsku[36].
Niedawno **przyjechali** do państwowej szkoły i nie umieli ani słowa po rumuńsku[37].

Aspectul imperfectiv al timpului trecut (*aspekt niedokonany czasu przeszłego*)
Aspectul imperfectiv se referă la verb în sensul unei acțiuni liniare (spre deosebire de una punctuală), neîncheiate, care nu și-a atins încă sfârșitul natural. Conform Renatei Grzegorczykowa *et al.*, „[u]tilizarea aspectului imperfectiv indică faptul că acțiunea a fost prezentată de către vorbitor ca și cum ar fi din interior, în timpul desfășurării ei, având loc în timp"[38]. Aspectul imperfectiv al timpului trecut apare în 32,5% din cazuri. Alegând această soluție, traducătorii pot accentua faptul că o anumită acțiune a durat în timp și că a fost repetată (vezi exemplul 4), ceea ce este adesea logic având în vedere situațiile descrise, însă nu reprezintă în mod exact reflectarea semantică a timpului mai mult ca perfect din limba română. În plus, utilizarea acestui aspect poate indica faptul că traducătorii au dorit să atragă atenția asupra unor aspecte mai profunde decât cele exprimate direct în textul original – într-un fel, să mute centrul de greutate de la acțiunea încheiată la imaginea momentului desfășurării acesteia, fiind în timpul acțiunii sau al stării (vezi exemplul 5):

Încolo nici un străin, deși Titu **stăruise** din răsputeri să cheme și pe soții Lang[39].
Poza tem nikogo z obcych, chociaż Tytus **obstawał** także przy Langach[40].
Poza nimi nie było nikogo z obcych, mimo że Tytus **nalegał**, by zaprosić Langów[41].

Glasul flăcăului **se sugrumase** de furie[42].
Dławiła go wściekłość[43].
Wściekłość **tłumiła** mu głos[44].

Au existat și situații în care, în cadrul aceleiași propoziții, o recurență a timpului mai mult ca perfect a fost interpretată în aspectul imperfectiv, în timp ce cealaltă - în aspectul perfectiv. În exemplul (6) vedem o astfel de situație, iar de data aceasta amândoi traducătorii au interpretat aspectele în mod similar:

Ploaia, care le **speriase** toată săptămâna, **încetase** peste noapte[45].
(...) deszcz, którego **obawiały się** przez cały tydzień, **przestał** zupełnie padać w ciągu nocy[46].
Deszcz, który **przerażał** ją przez cały tydzień, **ustał** w ciągu nocy[47].

Demn de menționat este faptul că de 59 de ori se întâmplă ca aceeași recurență a timpului mai mult ca perfect să fie tradusă diferit de ambii traducători - adică un traducător alege aspectul perfectiv,

32. Rebreanu, *Ion*, 166.
33. Rebreanu, *Ion*, trad. Łukasik, 182.
34. Rebreanu, *Ion*, trad. Bieńkowska, 137.
35. Rebreanu, *Ion*, 65.
36. Rebreanu, *Ion*, trad. Łukasik, 74.
37. Rebreanu, *Ion, trad. Bieńkowska, 52.*
38. Grzegorczykowa, Laskowski și Wróbel, *Gramatyka,*158.
39. Rebreanu, *Ion,* 169.
40. Rebreanu, *Ion*, trad. Łukasik, 186.
41. Rebreanu, *Ion*, trad. Bieńkowska,140.
42. Rebreanu, *Ion*, 41.
43. Rebreanu, *Ion*, trad. Łukasik, 48.
44. Rebreanu, *Ion*, trad. Bieńkowska, 32.
45. Rebreanu, *Ion*, 96.
46. Rebreanu, *Ion*, trad. Łukasik, 108.
47. Rebreanu, *Ion*, trad. Bieńkowska, 78.

iar celălalt – aspectul imperfectiv. În cazul unor astfel de discrepanțe, cel mai des, în 46 de cazuri, Bieńkowska optează pentru aspectul perfectiv, fiind cel mai apropiat de textul original.

Simion mai trase câteva brazde, pe urmă se opri să-și ascută coasa și răspunse lui Ion, care **se depărtase** de-a binelea, încât nici nu-l mai auzi[48].
Przytem odpowiedział Ionowi, który **oddalał się** szybko, nie czekając na odpowiedź[49].
Simion ściął jeszcze parę pokosów, przystanął, by wyklepać ostrze i odpowiedział Ionowi, który na tyle **się oddalił**, że go wcale nie usłyszał[50].

După cum putem observa în exemplul (7), utilizarea diferitelor aspecte ale timpului trecut modifică sensul propoziției traduse și implicit desfășurarea acțiunii descrise de autor. În original, personajul (Ion) reușise deja să se îndepărteze suficient de mult încât să nu mai poată auzi cuvintele rostite apoi de Simion. Această semnificație este păstrată în traducerea Bieńkowskăi, în timp ce în versiunea lui Łukasik, folosirea aspectului imperfectiv sugerează că îndepărtarea lui Ion este o acțiune continuă, care are loc în același moment în care Simion îi vorbește. Comparând ambele traduceri și analizând astfel de discrepanțe, se pot identifica și mai multe, ceea ce conduce la concluzia că în traducerea sa, Bieńkowska încearcă să fie mai aproape de original și să păstreze desfășurarea evenimentelor cu atenție și fidelitate. Situația inversă, adică atunci când Bieńkowska a optat pentru aspectul imperfectiv, iar Łukasik pentru perfectiv, are loc mult mai rar, doar de 12 ori.

Omisiunea verbului
Omisiunea completă a verbului prezent în textul original la timpul mai mult ca perfect și neprezentarea unei înlocuiri cu niciun alt cuvânt sau echivalent al propoziției constituie o soluție la care traducătorii au recurs de 38 de ori, reprezentând în total 5,21% din toate recurențele.

Scoase un țipăt scurt și se îndreptă cu pași mari spre coltul șurii, unde tocmai se ivea Ana, tremurând de spaimă, căci îi **auzise** glasul[51].
Wydał z siebie jakiś krótki ryk i skierował się szybkim krokiem na węgieł szopy, z poza którego ukazała się Anna, drżąca ze strachu na jego widok[52].
Parsknął gniewnie i skierował kroki ku szopie, zza której właśnie wyłoniła się Anna drżąca ze strachu[53].

Își curmă glasul brusc, întâlnind întristarea ce **răsărise** în ochii fetei[54].
Głos mu się urwał, bo spostrzegł smutek w oczach dziewczyny[55].
Urwał nagle, widząc smutek w oczach dziewczyny[56].

(...) nici nu s-a mai gândit la Simion Lungu, cum de altfel nu **se gândise** nici până acuma[57].
(...) i przestał myśleć o Szymonie Lungu[58].
(...) i nie zaprzątał sobie więcej głowy Simionem Lungu[59].

În unele cazuri, omisiunea verbului și lipsa unei înlocuiri echivalente înseamnă că această parte a propoziției nu a fost tradusă deloc, iar conținutul în limba poloneză este lipsit de anumite informații. După cum se observă în exemplul (10), cititorul polonez nu află că personajul „nu se gândise nici până acum" la Simion Lungu, această informație fiind omisă de către traducător. În exemplul (9) absența

48. Rebreanu, *Ion*, 49.
49. Rebreanu, *Ion*, trad. Łukasik, 58.
50. Rebreanu, *Ion*, trad. Bieńkowska, 39.
51. Rebreanu, *Ion*, 31.
52. Rebreanu, *Ion*, trad. Łukasik, 38.
53. Rebreanu, *Ion*, trad. Bieńkowska, 24.
54. Rebreanu, *Ion*, 57.
55. Rebreanu, *Ion*, trad. Łukasik, 66.
56. Rebreanu, *Ion*, trad. Bieńkowska, 54.
57. Rebreanu, *Ion*, 119.
58. Rebreanu, *Ion*, trad. Łukasik, 133.
59. Rebreanu, *Ion*, trad. Bieńkowska, 98.

verbului rezultă din specificul construcției sintactice alese în limba poloneză. Dacă scriem că personajul a observat tristețea în ochii fetei, putem, dar nu trebuie neapărat, să adăugăm în mod special că acea tristețe *răsărise* acolo, deoarece este evident în acest context. O situație diferită apare în exemplul (8), unde primul traducător (Łukasik) a decis să înlocuiască „căci îi auzise glasul" cu informația *na jego widok* ('la vederea sa'), ceea ce reprezintă o schimbare a sensului inițial al propoziției, chiar dacă sună logic în această situație. A doua traducătoare a omis complet această informație și nu a înlocuit-o cu nicio altă informație.

Uitase toate suferințele și îndoielile ce i le **pricinuise** Ion[60].
Zapomniała o wszelkich cierpieniach i niepewnościach[61].
Zapomniała o wszelkich cierpieniach, których jej Ion **przyczynił**[62].

Inima i **se înăcrise** ca o pungă de piele arsă[63].
Serce **darło się** w nim, niby sakiewka z przepalonej skóry[64].

(...) scuturându-și hainele de perii ce-i **luase** de pe desagi[65].
(...) otrzepując ubranie z kudeł, **pozostałych** po sakwach[66].
(...) żeby oczyścić ubranie z konopnych kłaków[67].

De 17 ori apare situația în care ambii traducători decid să omită același verb. Cu toate acestea, există și cazuri în care doar unul dintre ei face această omisiune, în timp ce celălalt traduce fragmentul fără modificări față de original. De cele mai multe ori, Łukasik este cel care alege să omită verbul - aceasta se întâmplă de 18 ori. Acest lucru poate fi observat în exemplul (11), unde Łukasik omite a doua parte a propoziției, în timp ce Bieńkowska folosește timpul trecut în aspect perfectiv. Situația inversă are loc mai rar, doar de 5 ori (12): Łukasik folosește aspectul imperfectiv al timpului trecut, în timp ce Bieńkowska omite complet această propoziție, neintroducând-o deloc în textul polonez. În exemplul (13), ea traduce doar o parte a propoziției, în timp ce Łukasik include toate informațiile. Traducătorii decid să omită traducerea verbului din diferite motive – uneori sintaxa limbii poloneze îi determină să facă acest lucru, în situații în care adăugarea de informații ar fi inutilă, suplimentară și nu ar suna natural. Cu toate acestea, există și cazuri în care omisiunea verbului privează cititorul de un detaliu important prezent în original, afectând astfel intenția autorului. Analizând datele, această situație apare mai frecvent în cazul lui Łukasik, ceea ce sugerează că Bieńkowska tinde să fie mai fidelă și mai literală în păstrarea originalului.

Participiul (*imiesłów*)
Participiile reprezintă a doua cea mai frecventă tehnică de traducere, după timpul trecut, utilizată de ambii traducători. Apar de 41 de ori, fiind mult mai frecvente în traducerea lui Łukasik (35 de ori), care în general recurge la o varietate mai mare de tehnici de traducere pentru verbele la timpul mai mult ca perfect decât Bieńkowska.

60. Rebreanu, *Ion*, 159.
61. Rebreanu, *Ion*, trad. Łukasik, 175.
62. Rebreanu, *Ion*, trad. Bieńkowska, 132.
63. Rebreanu, *Ion*, 59.
64. Rebreanu, *Ion*, trad. Lukasik, 68.
65. Rebreanu, *Ion*, 120.
66. Rebreanu, *Ion*, trad. Łukasik, 132.
67. Rebreanu, *Ion*, trad. Bieńkowska, 99.

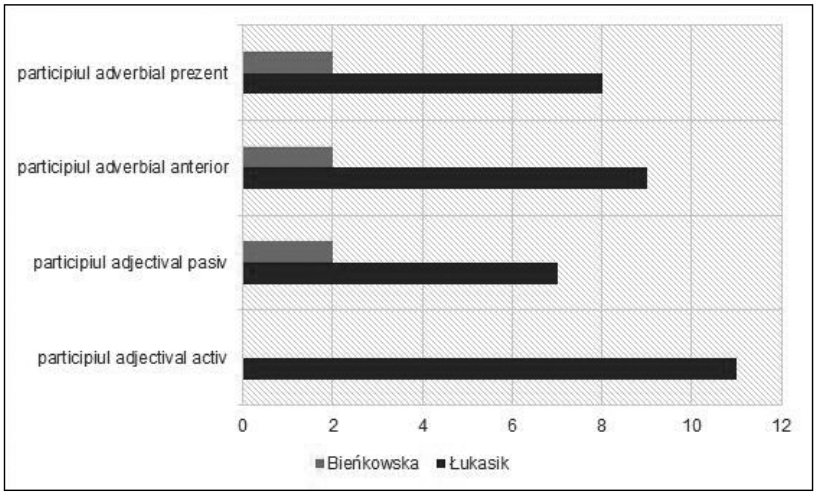

Figura 4. Utilizarea participiilor de către ambii traducători.

Alegerea participiilor pentru traducerea verbului din limba română pare a fi o opțiune destul de intuitivă, sunând natural în limba poloneză. Aceasta se potrivește și din punct de vedere semantic, referindu-se, la fel ca verbul, la acțiunile și activitățile care au avut loc. După părerea lui Bąk: Participiile adjectivale nu se încadrează în categoria adjectivelor, iar cele adverbiale în categoria adverbelor de la verb, deoarece ele denotă în primul rând acțiuni. Din punctul de vedere al sensului, sunt deci verbe, iar din punctul de vedere al construcției, flexiunii și funcției în propoziție sunt similare adjectivelor și adverbelor [...][68]." Cel mai apropiat echivalent semantic al participiilor poloneze în limba română este adesea modul gerunziu, dar nu numai – acest aspect este explicat mai detaliat mai jos.

Participiul adjectival activ (*imiesłów przymiotnikowy czynny*)
Participiul adjectival activ în limba poloneză este format exclusiv din verbele nedeterminate și se declină ca un adjectiv. Echivalentul său semantic în limba română poate fi considerat forma de verb la modul gerunziu. De exemplu, pentru participiul *idący*, echivalentul său semantic ar fi *mergând*. O altă posibilitate este folosirea timpului imperfect, indicând că acțiunea descrisă a fost continuă sau în desfășurare:

Pies **idący** ulicą szczekał głośno.
Câinele **mergând** pe stradă lătra tare.
Câinele **care mergea** pe stradă lătra tare.

Participiul adjectival activ este un mijloc care apare exclusiv în traducerile lui Łukasik – acesta recurgând la el de 11 ori. În aceleași situații, Bieńkowska folosește de 9 ori aspectul imperfectiv al trecutului și doar de 2 ori pe cel perfectiv. Utilizarea participiului adjectival activ sugerează că traducătorul nu pune accentul pe ordinea succesiunii timpurilor (faptul că acțiunea a avut loc înaintea altei acțiuni). În schimb, atrage atenția asupra autorului acțiunii, sugerând repetabilitatea acțiunii sau extinderea acesteia în timp. După cum observăm în exemplul (14), Bieńkowska folosește în același loc trecutul în aspectul imperfectiv, ceea ce în acest context sugerează, de asemenea, repetabilitatea acțiunii și extinderea acesteia în timp. Faptul că aceasta este soluția la care recurge cel mai des în aceleași situații în care Łukasik folosește participiul adjectival activ nu pare întâmplător – probabil amândoi traducătorii doresc să atragă atenția asupra executantului acțiunii.

Sosirea gâștelor apoi i-a spulberat din creieri tot ce **începuse** să se cristalizeze (...)[69]
Zjawienie się gąsek zmiażdżyło na proch w jego mózgu to coś, **zaczynające** się już krystalizować[70].
Nadejście gąsek do reszty rozproszyło to, co **zaczynało** mu się krystalizować w mózgu, tak że musiał dać za wygraną[71].

68. Piotr Bąk, *Gramatyka języka polskiego* (Warszawa: Wiedza Powszechna, 1933), 361.
69. Rebreanu, *Ion*, 104.
70. Rebreanu, *Ion*, trad. Łukasik, 116.
71. Rebreanu, *Ion*, trad. Bieńkowska, 85.

Participiul adjectival pasiv (*imiesłów przymiotnikowy bierny*)
Participiul adjectival pasiv se declină la fel ca și adjectivul și, spre deosebire de celelalte participii, poate fi format atât dintr-un verb în aspect perfectiv, cât și dintr-un verb în aspect imperfectiv, dar întotdeauna trebuie să fie un verb tranzitiv. Acest participiu permite transformarea propozițiilor din construcții active în construcții pasive, fenomen denumit *transformare pasivă*[72]. Echivalentul semantic al acestui participiu în limba română este diateza pasivă. În exemplul de mai jos, participiul *zawołany* are ca echivalent semantic în română forma *chemat*:

Zawołany pies zatrzymał się natychmiast.
Câinele **chemat** s-a oprit imediat.

Această soluție este utilizată de 7 ori de către Łukasik (exemplul 15) și de 2 ori de către Bieńkowska. Schimbarea construcției propoziției poate fi folosită de traducători pentru a transfera accentul de la o informație la alta. De exemplu, în propoziția „(...) w sali na piętrze, którą właściciel **przystroił** czarownie (...)[73]", traducătoarea acordă mai multă atenție faptului că cineva (proprietarul) a realizat ceva, în timp ce Łukasik informează doar că sala a fost decorată. Bieńkowska este mai aproape de conținutul din textul original:

(...) în sala de la etaj pe care berarul o **împodobise** feeric (...)[74]
(...) na piętrze, w sali, **przyozdobionej** przepięknie (...)[75]
(...) w sali na piętrze, którą właściciel **przystroił** czarownie (...)[76]

Participiul adverbial anterior (*imiesłów przysłówkowy uprzedni*)
Participiul adverbial permite exprimarea unei acțiuni plasate în timp în raport cu alte acțiuni discutate în propoziția complexă. Participiul adverbial anterior indică faptul că acțiunea a avut loc înaintea celei prezentate în propoziția principală, în timp ce participiul adverbial prezent, care este discutat ulterior, semnifică o acțiune realizată în același timp cu alta[77]. Găsirea unui echivalent semantic exact pentru acest participiu în limba română depinde de context. În unele situații, acest lucru poate fi realizat folosind modul gerunziu; totuși, cel mai frecvent, semnificația sa poate fi redată folosind timpul perfect compus, deoarece astfel se transmite și informația despre succesiunea evenimentelor:

Zawoławszy psa, wróciłem do domu.
După ce l-am chemat pe câine, m-am întors acasă.

Ca și în cazul altor participii, această soluție este utilizată mai des de Łukasik (9 ori) decât de Bieńkowska (de 2 ori). Situația în care amândoi traducătorii decid să folosească același tip de participiu adverbial în aceeași propoziție este rară. Cu toate acestea, în cazul participiului adverbial anterior, acest lucru se întâmplă de două ori, unul dintre aceste cazuri fiind ilustrat în exemplul (17). Totuși, această situație apare atât de rar, încât este dificil de determinat dacă este vorba de o inspirație din traducerea anterioară a traducătoarei sau de o simplă coincidență.

Când se mai potoliră, Ghighi dispăru să vadă de cafeaua cu lapte și de prăjituri, după cum **se înțelesese** mai dinainte cu Laura[78].
Gdy się już nieco uspokoiły, Ghighi, **porozumiawszy** się z Laurą, wybiegła doglądnąć kawy i ciastek[79].
Kiedy trochę przycichły, Ghighi znikła, by przygotować kawę z mlekiem i ciastka, jak to sobie zawczasu **ułożyła** z Laurą[80].

72. Mirosław Bańko, *Wykłady z polskiej fleksji* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007), 91.
73. Rebreanu, *Ion*, trad. Bieńkowska, 206.
74. Rebreanu, *Ion*, 246.
75. Rebreanu, *Ion*, trad. Łukasik, 269.
76. Rebreanu, *Ion*, trad. Bieńkowska, 206.
77. Gruszczyński și Bralczyk, *Słownik gramatyki*, 179.
78. Rebreanu, *Ion*, 97.
79. Rebreanu, *Ion*, trad. Łukasik, 109.
80. Rebreanu, *Ion*, trad. Bieńkowska, 80.

Fuseseră la vânătoare de iepuri în hotarul Pripasului, alergaseră toată ziua și nu **izbutiseră** să tragă măcar un foc de pușcă[81].
Wracali z polowania; przez cały dzień gonili za zającami po polach Pripasu, nie **zastrzeliwszy** ani jednego[82].
Wybrali się na zające koło Przychówka, i cały dzień chodzili po polach nie **oddawszy** ani jednego strzału[83].

Participiul adverbial anterior pare o metodă foarte bună și fidelă de a traduce timpul mai mult ca perfect în limba polonezã. Acesta permite transmiterea informației despre succesiunea diferitelor evenimente, ceea ce nu se aplică în cazul trecutului polonez. În exemplul (16), observăm că utilizarea participiului de către Łukasik a eliminat necesitatea de a adăuga informația suplimentară că acțiunea a avut loc anterior (așa cum este în fraza Bieńkowskăi – *zawczasu*, dar și în fraza originală – *mai dinainte*).

Participiul adverbial prezent (*imiesłów przysłówkowy współczesny*)
Exprimând o acțiune care are loc în paralel cu alta, participiul adverbial prezent nu redă foarte fidel sensul verbului la timpul mai mult ca perfect. Cu toate acestea, este o modalitate care îi permite traducătorului să atragă atenția asupra unei acțiuni neîncheiate care are loc simultan cu altceva. În acest context, un echivalent semantic adecvat al acestui participiu în limba română ar fi modul gerunziu, având în vedere că acțiunea se desfășoară concomitent cu o altă activitate:

Pies, **widząc** człowieka, ucieszył się.
Câinele, **văzând** un om, s-a bucurat.

În exemplul (18), ambele acțiuni din propoziție sunt exprimate prin verbe la timpul mai mult ca perfect (*auzise*, *înțelesese*). Primul dintre verbe (*auzise*) este înlocuit de Łukasik cu un participiu adverbial prezent, în timp ce Bieńkowska folosește un verb la trecut în aspect imperfectiv. Al doilea verb (*înțelesese*) este redat de ambii traducători prin aspectul perfectiv. În schimb, în exemplul (19), când Łukasik folosește un participiu (*nazywając*), Bieńkowska redă, de asemenea, caracterul simultan al acțiunilor în curs prin utilizarea a două verbe în aspect imperfectiv (*lubiła*, *nazywała*), sugerând nu numai simultaneitatea, ci și o anumită repetabilitate, o extindere în timp.

Laura **auzise** prea bine, înțelesese aprobarea lui: și totuși nu putea crede[84].
Laura, **słysząc** te słowa, zrozumiała w mig ich znaczenie, mimo to nie wierzyła własnym uszom[85].
Laura **słyszała** to aż nazbyt wyraźnie, zrozumiała jego przyzwolenie, a jednak nie mogła uwierzyć[86].

Toată casa o iubea și o **poreclise** „drăguța tatii" (...)[87]
Wszyscy w domu lubili ją bardzo, **nazywając** ją taciną przyjaciółką (...)[88]
Cała rodzina ją lubiła i **nazywała** „Kochaneczką" taty (...)[89]

Timpul mai mult ca perfect polonez (*czas zaprzeszły*)
Chiar dacă utilizarea acestui timp ca traducere a timpului mai mult ca perfect în limba română are loc doar de trei ori, consider că merită atenție, deoarece este o soluție de traducere fidelă și apropiată de original. Toate cele trei utilizări ale timpului mai mult ca perfect polonez apar în ultimul, al șaselea capitol al primului volum, în traducerea Bieńkowskăi (exemplul 20):

Între timp **cunoscuse** pe preotul calvin, om mărunt, slab și cu o mustață foarte căruntă (...)[90]

81. Rebreanu, *Ion*, 149.
82. Rebreanu, *Ion*, trad. Łukasik, 165.
83. Rebreanu, *Ion*, trad. Bieńkowska, 123.
84. Rebreanu, *Ion*, 103.
85. Rebreanu, *Ion*, trad. Łukasik, 115.
86. Rebreanu, *Ion*, trad. Bieńkowska, 85.
87. Rebreanu, *Ion*, 125.
88. Rebreanu, *Ion*, trad. Łukasik, 139.
89. Rebreanu, *Ion*, trad. Bieńkowska, 103.
90. Rebreanu, *Ion*, 203.

W tym czasie **zawarł** znajomość z pastorem kalwińskim, człowieczkiem małym, chorobliwym, o siwych wąsach (...)[91]
Poznał był właśnie pastora kalwińskiego, drobnego, szczupłego mężczyznę z siwym wąsem (...)[92]

Motivele pentru care traducătoarea nu a folosit această soluție mai devreme rămân necunoscute, iar în ultimul capitol al primului volum a recurs la ea de trei ori. Aceasta poate indica o evoluție a traducătoarei și a tehnicilor folosite de ea în această carte. Este interesant că nu Łukasik, în traducerea sa mai veche cu 40 de ani, recurge la timpul mai mult ca perfect. În general, se poate presupune că în multe situații el abordează cu o mai mare libertate concordanța cu originalul (nu atât în ceea ce privește conținutul, ci limbajul și construcțiile gramaticale), folosind limba poloneză naturală pentru timpurile sale, în timp ce Bieńkowska se ține mai strâns și mai consecvent de aceste construcții). Aceasta sugerează că timpul mai mult ca perfect nu era folosit în mod obișnuit și des în limba poloneză din timpul lui Łukasik. Cu toate că nici în anii 1970 acest timp nu era un timp popular în limba poloneză, Bieńkowska ar fi putut decide să-l folosească pentru a fi mai fidelă textului original. Totuși, rămâne întrebarea de ce s-a decis să o facă atât de rar și doar spre sfârșitul volumului.

Concluzii
Cu toate că în limba poloneză nu există un echivalent natural al timpului românesc mai mult ca perfect în utilizarea cotidiană, traducătorii au reușit să-l redea într-un mod inteligibil și relativ fidel, adică traducerea redă exact sensul, sintaxa, stilul și tonul textului original, păstrând intențiile și semnificația acestuia, iar traducătorii nu omit informații esențiale, asigurând coerența și precizia mesajului. Pentru aceasta, au folosit o gamă largă de soluții.

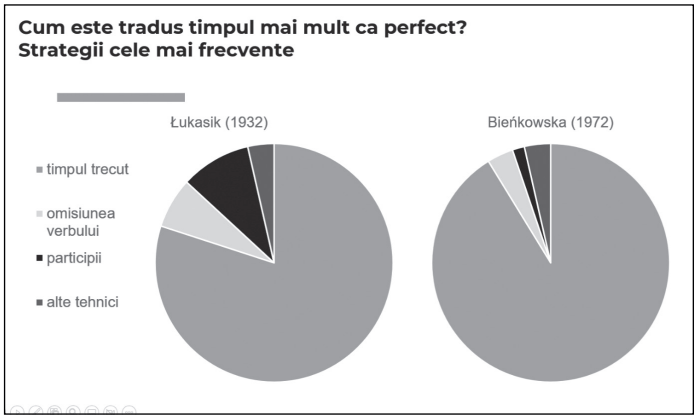

Figura 5. Cele mai frecvente strategii de traducere folosite de ambii traducători.

Diferențele dintre cele două traduceri sunt evidente - nu întotdeauna traducătorii au optat pentru aceeași strategie de traducere (Figura 5). În cazul lui Łukasik, diversitatea soluțiilor este mai pronunțată – el folosește participii, substantive sau adjective într-o proporție mai mare, reprezentând în total 20% din tehnicile utilizate. În traducerea Bieńkowskăi, timpul trecut constituie 91,1% din totalul tehnicilor folosite, în timp ce celelalte metode sunt mai rare. Totuși, în cazul Bieńkowskăi găsim singurele recurențe ale timpului mai mult ca perfect polonez, deși acestea sunt doar trei și apar toate în ultimul capitol. Este posibil ca în volumul următor, traducătoarea să folosească mai des această soluție. De asemenea, traducerea Bieńkowskăi se caracterizează printr-o mai mare similitudine structurală cu textul original – ea preferă să păstreze aceleași construcții gramaticale, în timp ce Łukasik se abate de la ele. Bieńkowska folosește și mai des aspectul perfectiv al verbului. Se poate presupune că traducătoarea a vrut să respecte mai fidel structura originalului, în timp ce Łukasik abordează traducerea mai liber. Acest lucru poate fi confirmat și de faptul că Łukasik omite de două ori mai des verbele din text, fără a le înlocui cu alte părți de vorbire sau moduri de exprimare.

91. Rebreanu, *Ion*, trad. Łukasik, 222.
92. Rebreanu, *Ion*, trad. Bieńkowska, 169.

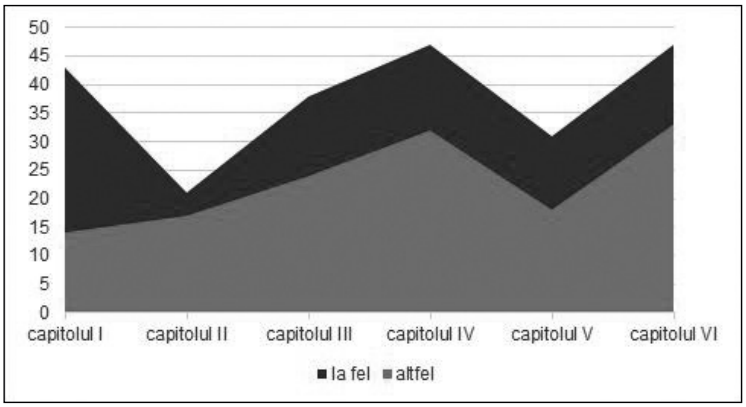

Figura 6. De câte ori traducătorii au ales aceeași soluție de traducere (valorile se adună).

Analiza de mai sus poate conduce la reflecții asupra semnificației retraducerii unei lucrări deja traduse. Având în vedere că această cercetare se concentrează doar asupra traducerii unui timp gramatical, aceasta oferă o imagine prea restrânsă pentru a formula judecăți categorice. Cu toate acestea, putem trage concluzia că diferențele fundamentale dintre traducerile romanului *Ion* nu au fost determinate de perioada în care au fost realizate (traducerea Bieńkowskăi a fost realizată la 40 de ani după traducerea lui Łukasik), ci de strategia de traducere aleasă de fiecare traducător. În acest context, observăm cele mai mari discrepanțe. Acestea nu se datorează evoluției limbii poloneze vorbite în timpul traducerilor – dacă ar fi fost cazul, ne-am fi așteptat ca traducerea mai veche să folosească mai frecvent timpul mai mult ca perfect, dar situația este inversă. Această cercetare sugerează că decizia traducătorului privind stilul de traducere este esențială. Bieńkowska a ales un mod de traducere mai apropiat de structura originală, respectând construcțiile utilizate de autor, în timp ce Łukasik a optat pentru o abordare mai liberă. În *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, în capitolul dedicat retraducerii, Şehnaz Tahir Gürçağlar scrie: „Retranslation in the field of literature is usually regarded as a positive phenomenon, leading to diversity and a broadening of the available interpretations of the source text"[93]. Faptul că există două traduceri diferite ale romanului *Ion* îi permite cititorului să experimenteze opera literară în două moduri diferite, subliniind importanța traducătorului și impactul său asupra operei traduse. În plus, prezența mai multor traduceri creează o sursă mai bogată de materiale pentru cercetători, permițându-le să analizeze influența culturală, diferențele de interpretare și evoluția limbii și a stilului în diferite perioade de timp. Astfel, traducerile multiple sprijină și îmbogățesc studiile literare și promovează diversitatea culturală.

Bibliography

Al-Alami, Suhair. "Point of View in Narrative." *Theory and Practice in Language Studies*, no. 9 (2019): 911-916.

Bańko, Mirosław. *Wykłady z polskiej fleksji* [Lectures on Polish Inflection]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007.

Bartosiewicz-Nikolaev, Olga, and Tomasz Krupa. "Bibliografia romanului în limba română tradus în limba polonă până în 2023" [The Bibliography of the Novel in Romanian Translated into Polish Until 2023]. *Dacoromania Litteraria*, no. 10 (2023): 279-292.

Bartosiewicz-Nikolaev, Olga, and Tomasz Krupa. "A Project of Interperipheral History of the Romanian Novel: The Polish Case." *Dacoromania Litteraria*, no. 11 (2024). forthcoming.

Bąba, Stanisław. "Czas zaprzeszły" [Pluperfect tense]. *Język polski*, no. 71 (1991): 312.

Bąk, Piotr. *Gramatyka języka polskiego* [Grammar of the Polish Language]. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1933.

Bębenek, Stanisław. *Bibliografia literatury tłumaczonej na język polski w latach 1945-1976*, vol. I

93. Şehnaz Tahir Gürçağlar, „Retranslation", *în Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, ed. Mona Baker și Gabriela Saldanha (New York: Routledge, 2009), 233.

[Bibliography of Literature Translated into Polish in the Years 1945-1976]. Warszawa: Czytelnik, 1977.
Bębenek, Stanisław. *Bibliografia literatury tłumaczonej na język polski w latach 1945-1977*, vol. II [„Bibliography of Literature Translated into Polish in the Years 1945-1977"]. Warszawa: Czytelnik, 1978.
Bębenek, Stanisław. *Bibliografia literatury tłumaczonej na język polski w latach 1977-1980*, vol. III [„Bibliography of Literature Translated into Polish in the Years 1977-1980"]. Warszawa: Czytelnik, 1983.
Cornea, Paul. *Aproapele și departele* [The Near and the Far]. Bucharest: Cartea Românească, 1990: 375-384.
Gruszczyński, Włodzimierz, and Jerzy Bralczyk, eds. *Słownik gramatyki języka polskiego* [Dictionary of Polish Grammar]. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2002.
Grzegorczykowa, Renata, Roman Laskowski, and Henryk Wróbel, eds. *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia* [Grammar of Contemporary Polish. Morphology]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999.
Klemensiewicz, Zenon. *Historia języka polskiego* [History of the Polish Language]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999.
Lausberg, Heinrich. *Linguística românica* [Romance Linguistics]. Lisboa: Fundação Calouste Gulbenkian, 1981.
Lehr-Spławiński, Tadeusz, Zenon Klemensiewicz, and Stanisław Urbańczyk. *Gramatyka historyczna języka polskiego* [Historical Grammar of the Polish Language]. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1965.
Mirska-Lasota, Halina. *Zwięzła gramatyka języka rumuńskiego* [A Concise Grammar of the Romanian Language]. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1964.
Mirska-Lasota, Halina, and Joanna Porawska. *Wielki słownik rumuńsko-polski* [The Great Romanian-Polish Dictionary]. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009.
Moretti, Franco. "Conjectures on World Literature." *New Left Review*, no. 1 (2000): 54-68. https://newleftreview.org/issues/ii1/articles/franco-moretti-conjectures-on-world-literature.
Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. *Creolizing the modern: Transylvania Across Empires*. New York: Cornell University Press, 2022.
Parvulescu, Anca, and Manuela Boatcă. *Creolizarea modernului. Transilvania la răscrucea imperiilor*, translated by Ciprian Șiulea. Sibiu: Editura ULBS, 2024.
Pană Dindelegan, Gabriela, and Adina Dragomirescu, eds. *Gramatica de bază a limbii române* [The Fundamental Grammar of Romanian Language]. Bucharest: Univers Enciclopedic Gold, 2016.
Pojoga, Vlad, Laurentiu-Marian Neagu, and Mihai Dascalu. "The Character Network in Liviu Rebreanu's Ion: A Quantitative Analysis of Dialogue." *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 6, no. 2 (2020).
Porawska, Joanna. "Problemy opracowania Wielkiego słownika rumuńsko-polskiego. Na styku języka romańskiego i słowiańskiego" [Challenges in Compiling the Great Romanian-Polish Dictionary: At the Intersection of Romance and Slavic Languages]. In *Silva rerum philologicarum. Studia ofiarowane Profesor Marii Strycharskiej-Brzezinie z okazji Jej jubileuszu*, edited by Janusz Gruchała, and Halina Kurek, 275-284. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2010.
Rebreanu, Liviu. *Ion.* vol. I–II. Bucharest & Chișinău: Litera Internațional, 2001.
Rebreanu, Liviu. *Ion*, translated by Danuta Bieńkowska. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1972.
Rebreanu, Liviu. *Ion. Powieść* [Ion. The Novel]. Translated by Stanisław Łukasik. Kraków: Gebethner i Wolff, 1932.
Reinheimer Rîpeanu, Sanda. *Lingvistica romanică. Lexic, morfologie, fonetică* [Romance Linguistics: Lexicon, Morphology, Phonetics]. Bucharest: Editura Bic All, 2001.
Rospond, Stanisław. *Gramatyka historyczna języka polskiego* [Historical Grammar of the Polish Language]. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973.
Tahir Gürçağlar, Şehnaz. "Retranslation." In *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, edited by Mona Baker and Gabriela Saldanha. New York: Routledge, 2009.
Terian, Andrei. "Big Numbers: A Quantitative Analysis of the Development of the Novel in Romania", *Transylvanian Review* 28, suppl. 1 (2019): 55-71.
Urban, Adam. *Opowieść o angielskich czasach* [A Tale of English Tenses]. Warszawa: Preston Publishing, 2016.